

Topor István: „A királyok eleven, vérző játékkatonái.”

Oláh Gábor és a Nagy Háború

I. ábra Oláh Gábor¹

A méltatlanul elfeledett debreceni költő, író életpályája különleges. Származása révén a társadalom legalsó rétegéből emelkedett ki. Apja konfliskocsis, anyja kenyérdagasztó volt. Ezért bír különösen nagy jelentőséggel, hogy felverekedte magát a társadalmi ranglétrán. A debreceni református kollégiumban szerzett érettségijét követően Budapesten kezdte meg egyetemi tanulmányait. Juhász Gyula, akivel az egyetemen kötött barátságot így jellemezte őt: „Az egyetemen a legcsöndesebb emberek egyike volt, hosszú alakja, magyar ruhája,

¹ Oláh Gábor

[https://hu.wikipedia.org/wiki/Ol%C3%A1h_G%C3%A1bor_\(k%C3%B6lt%C5%91\)#/media/File:Ol%C3%A1h_G%C3%A1bor_k%C3%B6lt%C5%91.jpg](https://hu.wikipedia.org/wiki/Ol%C3%A1h_G%C3%A1bor_(k%C3%B6lt%C5%91)#/media/File:Ol%C3%A1h_G%C3%A1bor_k%C3%B6lt%C5%91.jpg)

pápaszeme egyik jellegzetessége volt az akkori egyetemi életnek (...) Kálvinista puritánság és byroni önérzet egyesültek benne, csodálatosan tiszta és gazdag nyelvművészete egy új Arany Jánost sejtetett. Beöthy Zsolt is őt tartotta az egyetemre járók közt a legkülönbnek...”²

Tanári oklevelét megszerezve visszatért szülővárosába. Nehéz természete miatt azonban rengeteg konfliktusa támadt. Vagy tanár társaival, vagy diákjaival szembeni viselkedése miatt sehol sem látták szívesen, igyekeztek megszabadulni tőle. Közben költői pályája kibontakozik. Verseit egyre szívesebben jelentetik meg. Juhász Gyula a Holnap antológiába is szeretné Oláht bevonni, de ő ezt elutasítja. Talán ezzel a lépésével írta ki magát igazán a magyar irodalom első vonalából.³

A háború alatti debreceni történésekről, a háborúhoz való személyes viszonyáról Naplója szolgált hasznos információkkal.

1914-ben a szarajevói merénylet híre tátrai pihenése közben érte. Noha nem volt királypárti, megdöbbenette az eset, mert „szomorú idők beharangozójának” érezte.⁴ Megérzése nem csalt. Egy hónappal később megkezdődött a részleges mozgósítás. Ekkor már Debrecenben tartózkodott, és így festett Naplójában szemléletes képet az eseményekről:

„Debrecen borzasztó porban, piszokban és a háború első izalmában úszott. Embertömegek a népfölkelők irodája előtt; jelentkezések, behívások, plakátok, ijedelmek, nekiszilajodások. És katonák, mindenféle katonák. Az ember meghökken, mikor igazi fényében és erejében látja ezt a gyilkos hatalmat. Ez hát a királyok borzalmasan összefegyelmezett rabszolgacsapata, gladiátor-iskolája. Hallom az ezeréves kiáltást: Ave Caesar, morituri te salutant!”⁵

Az Oláh család négy fiából addigra az öccsüket, Miskát már besorozták. A többiek népfölkelői besorolást kaptak, és várták, mikor kerül rájuk a sor.

Az augusztus szokatlanul forró és poros volt Debrecenben. A város, mint egy felbolydult méhkas, úgy nézett ki. „Ilyet még nem éltem át. Az utcánk is tele katonákkal, az udvarunk is. Esténként kijárunk az állomásra, ahol szakadatlanul katonavonatok mennek át. Tiroliak, bécsiak, magyarok, horvátok, háborús összevisszaságban és testvériségben. Mert most egyszerre testvérek lettünk. Ferenc Jóska az édesapánk. Osztrák önkéntesekkel daloljuk felváltva a Gotterhalltét meg a mi himnuszunkat. A cigány húrja szakadtáig húzza az első toborzót: „Megállj, megállj, kutya Szerbia!”. Mindenki danolja, ősz urak és agg hölgyek is. A Kossuth-nóta megváltozott; így szól most már: „Ferenc József azt izente...” Tömerdek zászlót és virágot összeszednek a hadba vonulók. Nagy bajszú népfölkelők marsolnak kifelé a vonathoz, olyan tragikomikus, amikor a szél meglobogtatja fölöttük a kifakult korteszászlót, amelyen ott kiabál fekete betűkkel: „Éljen, dr. Tüdös János képviselőnk!” Ezek alatt mennek meghalni, szegények. Némelyikkel vele szalad a felesége is; belefogódnak, és sír; kocog szürkeruhás párja mellett, az árva.

Tömegben olyan hatalmas és rideg a katonaság; csakhogy egyenként olyan kétségbeesett és szomorú. Ott megy a zászló alatt a parasztleány, akinek nincs fantáziája, a percnél élő gyermek, s azért a világ legjobb katonája; ott megy a szegény iparos, aki nem csak az életét, hanem családját egzisztenciáját is vágóhídra viszi; ott megy az úri házak dédelgetett

² Oláh 2002 38.

³ Hegedüs 1992 536.

⁴ Uo. 187.

⁵ Uo. 187-188.

gyermek: mosolyog, mert sírhatnak; puha ágyak, fehér kenyér, jólét, boldogság, kultúra: sose lát benneteket többet; ott megy a tanult ember, rideg, mindennel számot vetve, a parasztleánnyal együtt a katonák katonája; ott mennek a szocialisták, haragosan és belül lázongva, de tehetetlenül a szörnyű fegyelem vasjárma alatt, ezzel kevés embert fognak megölni; ott mennek a húszévesek, büszkén, bizakodón, hogy bár alig éltek még, már szembekerülnek a halállal. – És dalolnak, kiabálnak, sírnak. Nagy gyermekek. A királyok eleven, vérző játékkatonái. Megnézem az újságok homlokán az évszámot: 1914. Borzalmas. Ez hát a hírhedt huszadik század!

Mindenki fél. Én is félek, hogy hamarosan rám kerül a sor. Új sorozások lesznek, már tudjuk. Édesanyám szomorúan néz reánk. A nők most kezdik sejteni: mi a férfi élete.”⁶

December 2-án, az akkor 33 éves költőnek is meg kellett jelennie a sorozóbizottság előtt. Behívója a császári és királyi 39. gyalogezred laktanyájába, a Pávilon laktanyába szolt. Csak nagyfokú rövidlátása miatt nyilvánították szolgálatra alkalmatlannak, holott addigra egészségét számos betegség aláásta, így szervi szívbaj, tüdőhurut, és idegrendszeri problémák is nehezítették életét. Kisebbik öccsét, Jósikát is alkalmatlannak találták.

1915. december 15-én elvitték öccsét, Miskát, a 3. honvéd gyalogezred káplárját a Kárpáti harctérre, a Dukla-szorozhoz. Alig két héttel később, december 24-én Nagypolány körül orosz fogságba került. Január végén egy német nyelvű tábori lapon tudatta családjával, hogy fogságba esett és Oroszország belsejébe viszik.

Az 1915-ös esztendőre egyetlen jelzót használt Oláh Gábor: véres. Naplóbejegyzéséből egyértelműen kiviláglik, mennyire értelmetlennek látta a háborút.

„Az emberállatból az ember oda van – írja – csak az állat dühöng irtóztatóan. Átkozd meg ezt a kort, te eljövendő idők költője! Nekem nem szabad, mert hazaárulást olvas fejemre a gyáván együtt bőgő csorda. Na, tisztelt Ember! Most itthon vagy, megtaláltad végre magadat: tüzzel, vassal, fogaddal marcangolhatod a másik szerencsétlen kétlábú állatot, míg vagy 7-8 koronás hiéna csorgó nyállal nézi végig irtóztató tusádat. Most már értem: mire valók az állam vasabroncsai, a Törvények hüvelykzorítói, az általános katonakötelezettség fehér rabszolgasága. Ölni, ölni, leöletni. Az is örült, aki meg akarja nemesíteni ezt a fajt. Hajrá! Míg két ember nem marad végül, aki aztán egymást fojtja meg. Hiszen Káin és Ábel leszármazottai vagyunk.

Az egész világ megőrült. S ami legjobban fáj: maguk az írók és gondolkodók is. Egy országot egy világos főért! (...) Hát szegény Magyarország? Pusztul, vérzik, álmodik. Igen, határtalan dicsőségről zenél, míg a kávéházakban civilnek ük, mikor pedig katonaruhát kap: megőrül és németül beszél, mert fő az „összmonarchia”. Drága Tisza István, ez a te műved, büszke lehetsz rá.

Igazán nem tudom: kinek kívánjam győzelmét? – De én azt sejtem: nem lesz itt győző, csak vesztés. Mint ahogy két birkózó egymásra rogy...”Végkimerülésig. Mikor már nem lesz férfi és szűz nő- - Pihá, ringyó korszak! Másnak képzeltem a huszadik század nagy harcát, mert, hogy vihar fog kitörni, én azt már ezelőtt tíz évvel éreztem. (...)

⁶ Uo. 188.

Így letarolni egy nemzetnek a színét, virágát! Semmiért! Mert ennek semmi haszna nem lesz ránk, magyarokra. Ki meri vállalni ezekért a felelősséget? Hol van olyan szent, olyan szemtelen, olyan örült? Embercsorda, vágóhídra hajtott embercsorda...”⁷

A családot is újabb csapás érte, amelyen keresztül megtapasztalta a háború borzalmasságát. Oláh nővérének húszéves fia, Dien László az olasz fronton elesett.

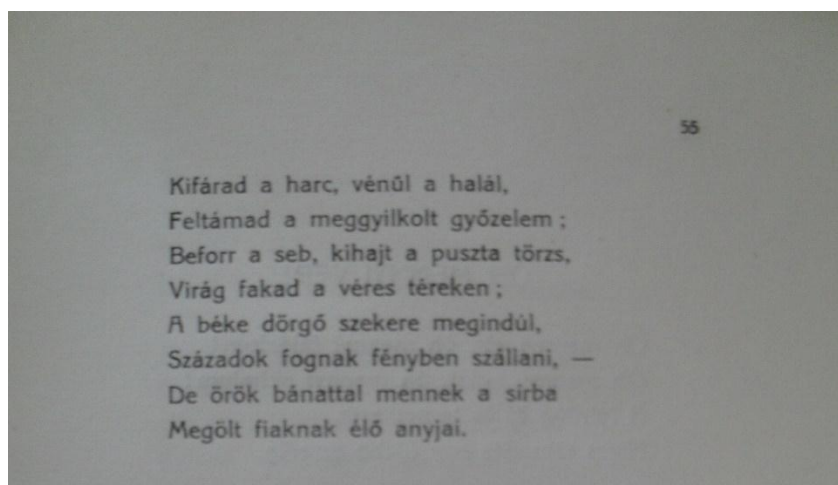
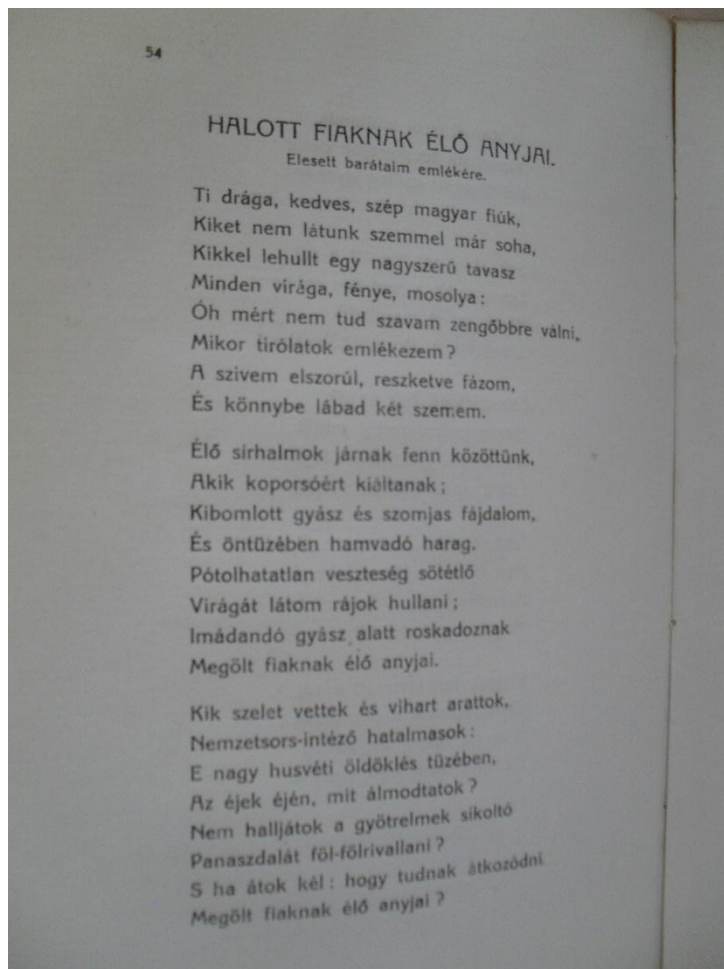
Novemberben Jóska öccsével együtt újra sorozóbizottság elé kellett állniuk. Őt ismét alkalmatlannak találták, de öccsét ezúttal alkalmasnak minősítették a katonai szolgálatra és december közepén a császári és királyi 39-es gyalogezred katonájaként bevonultatták Jaromerbe. Itt megkapta a kiképzést, aztán felülvizsgálatra küldték és 1916 márciusában hazabocsátották.

Zaklatott lelkiállapotban élte mindennapjait. Úgy érezte, mindenki ferde szemmel néz rá, amiért nem vonult be katonai szolgálatra. Álmában gyakran látja magát katonának, amint rohamokat vezet. Mikor felébred, szakad róla a víz. Az önkéntes katonai szolgálat gondolatával is eljátszik, hogy irigyeit leszerelje.

Hogy némileg bizonyítsa a fronton harcolókkal való azonosulását, verseket ír a katonák hősiességéről. Az 1915 elején kibontakozó téli és húsvéti csatában elesett barátai emlékére megírta a *Halott fiaknak élő anyjai* című versét.⁸

⁷ Uo. 192-193.

⁸ Oláh 1918 54-55. Saját felvétel. Ezúton köszönöm meg a Méliusz Juhász Péter Könyvtár Helyismereti Gyűjteménye és Fotótára munkatársainak az önzetlen segítséget.

2. ábra

Debreczenhez! című versét Márk Endre polgármesternek ajánlotta, amelyért 400 koronát kapott a várostól. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy eredetileg 500 koronát kért, ám valamilyen oknál fogva az 100 koronával megrövidült. Nem minden ironia nélkül jegyezte fel Naplójában: „... S azt mondják, hogy Debrecen nem becsüli meg a fiait.” Ezzel a verssel

nyitották meg 1915. szeptember 4-én az Aranybika új épületét. Nyomtatásban 1916-ban a Debreceni Képes Kalendáriumban jelent meg.⁹

Debreczenhez!

— Márk Endrének ajánlom —

Dicsőség néked kisebbik hazám!
Te sokszor bántott, csúfolt puszta szám,
Te ősi nulla kis számok megett;
Avatag posztó, bánattal szegett:
Te messziről fölrezgő délibáb,
Kit el nem érünk, mert suhansz tovább;
Te síma róna, egyhangú, kopott,
Ki házi tűznek tartod a napot:
Te nagy Paraszt, kinek patkós csizmája
Szatonok szőnyegét lyukasra vágja.

Az ősi nulla: most már sokszoroz,
Avatag posztó: aranyport poroz;
Az álom-délibáb: valóra vált
S minden bübbájával a földre szállt;
Kopár róna: kincsek bányája lett,
Új élet zúg az ős vadon felett;
S a nagy Paraszt, eddig haladni sánta,
Ékjével jövőök ugarát szántja.

Te adtlál annyi vért, mint senki más,
Mikor jött az ég- és földszakadás.
Te nem számoltad: hány fiad halott,
Hány béna, csonka, összeroskadott.
Rohatinnál széles mellekre szórta
Ezer halálát az orosz gofója;
Lemberg síkján fiad drága leste
Germániának vas szívét fedezte;
A Kárpátok világdöntő csalája:
Véres fényt vet fiad szuronyára.
A Száva partján — szentebb száz

[csodánál! —

Halott szívvel is őrséget te álltál.
Isonzó-völgyén a te drága véred
Záporától lett a patak kövérebb.
A rohamok lendítő lelke voltál,
Mint a vihar: száguldottál és daloltál;
Szívárványszínű zászlód büszke szárnya
Hányszor repült égő falvak falára!
Hogy omlott ősi véred patakokban,
S hogy rengett az ég képe e habokban!

Hogy lett halálad: véres diadal,
S neved magában egy szent szó: Magyar.

Te voltál legelső ott is, ahol
A béke elvert madara dalol.
A szebb jövőndő fundamentomának
Első követ te rakta, Debreczen!
Beállottál honvédő katonának
A véres harczi- s béke-léteken.
Míg balkezeddél a halált etted:
Jobbod az életet karolta át;
Ellenségeidnek sírját meglelled;
S talpra emelled lerogyott hazád.
Zboró fölött a hortobágyi szélnek
Északra síró jültyei beszélnek;
Ott minden egy ház: Debreczen fia,
Véres vásárból szent vásárfia.
A nagy Paraszt zsebébe nyúl s fizet,
Házüzhelyéről gyújtat új tüzet,
Egy várost álmodik tegnaptól mára:
S odaleheli Sáros dűll fokára.
Rákóczi lelke Debreczen kezével
Virágos kertet hint ott szanaszéjjel.
A délibáb, mit fölvet észak tája,
Új-Debreczen fehér tornyát zilálja.

Dicsőség néked kisebbik hazám!
Te sokszor bántott, csúfolt puszta szám,
Te ősi nulla kis számok megett,
Bezzeg most nagyra nőtt végyösszegei!
Dicsőség néked, nagy magyar Paraszt,
Egy jecske vagy s meghoztad a tavaszt.
Heverő párnádról munkára kelvén:
Tanulsz beszélni teltek örök nyelvén.
Fiad büszkeséggel siratod,
Energiába fojtod bánatod;
Bölcs nyugalmad ringat a vizeken,
Neked már nincsen sors új, idegen.
Ha élni sorsod: élsz panasztalan,
Ha halni kell: meghalsz vigasztalan.
Jártak fölötted viharok, nagyok...
— Szerettek, mert egy darabod vagyok.

Oláh Gábor.

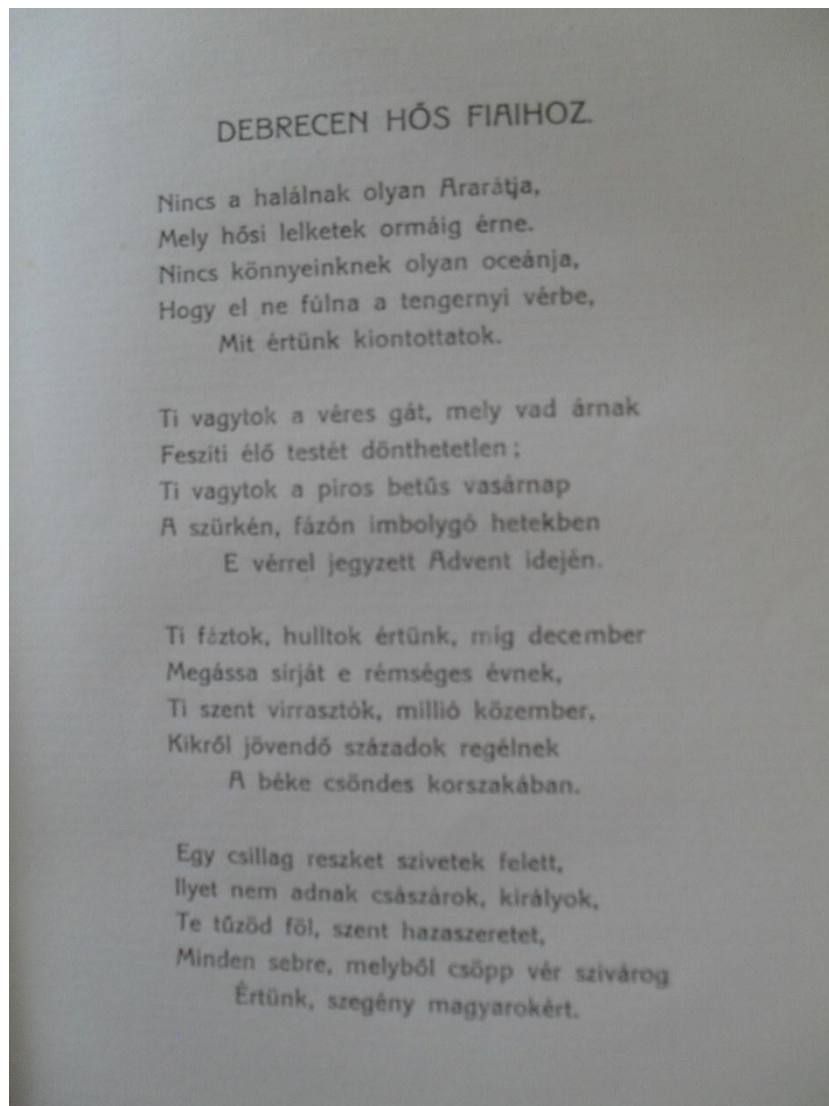
3. ábra

A *Debrecen hős fiaihoz* című versét szintén a város megbízásából készítette az Isonzó-fronton levő debreceni katonák karácsonyi ajándéka mellé. A versében a 3. honvéd és a 39. császári és királyi gyalogezred hősiessen küzdői bakáinak állított emléket, „akiket a legfőbb hadvezetőség jónak látott olyan helyre állítani, ahonnan élve nem jött vissza alig valaki. Talán az 1849-i detronizálás revánja volt az, hogy éppen a debreceni két gyalogezredet áldozták fel Doberdó vágóhídján. A két ezred tízszer is megsemmisült, de Bécset nem látták meg az olaszok, legfőleg fogolyként. Kimondhatatlan az a szenvedés és áldozat, amit a kárpáti veszett harcok után itt kiállottak és hoztak a mi drága fiaink, testvéreink. Igazán még az én rideg szemem is könnybe lábad, ha rájuk gondolok. Még azt a kis versemet is olyan

⁹ Debreceni Képes Kalendárium 41.

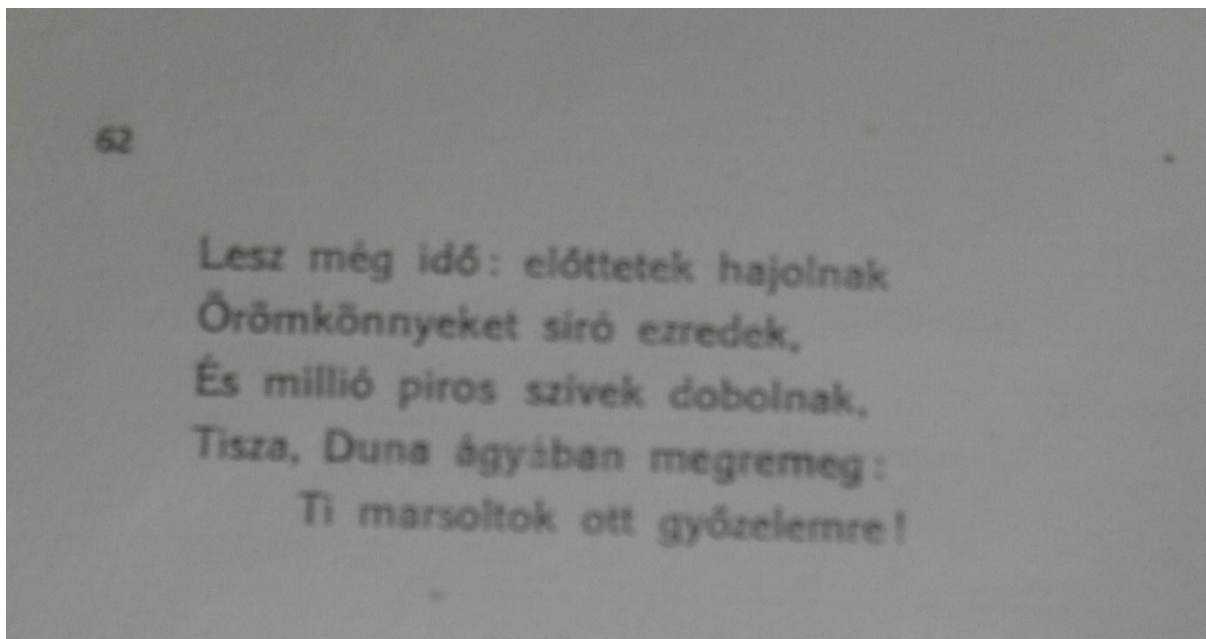
fájdalmasan esett megírni róluk. És hogy köszönték a kedves, jó fiúk! Mintha ők tartoznának nekünk, itthon levőknek hálával...”.¹⁰

A vers 1918-ban kiadott Laura fátyola című verseskötetében jelent meg.¹¹

¹⁰ Uo. 197.

¹¹ Oláh 1918 61-62. Saját felvétel.

4. ábra

Összegyűjtötte az éppen megszületett gyönyörű katonanótákat, amellyel a Csokonai Kör 1916-os pályázatán második helyezést ért el. Tanulmányt írt Háború és háborús költészet címmel a háborús dalokról és költészetéről.

1917-ben a negyedik sorozásán végre alkalmasnak minősítették a katonai szolgálatra. Így lett 3-as honvéd népfelkelő. „Na, így hát én is eleget fogok tenni hazafiúi kötelességemnek. Egyelőre fölmentettek, s így várom, hősi halottjelölt állományban, a behívóparancsot, amely az üdvözülhetők seregébe ad belépti jegyet és egyenruhás felhatalmazást...”¹²

Ugyan ebben az évben Budapesten Radó Antal kiadásában megjelent A háborús versek című kötet, benne Oláh Gábor, Hangay Sándor és Kiss Menyhért verseivel.

1918-as bejegyzését így kezdte:

„Ilyen esztendeje nem volt még a magyaroknak!

Most, hogy november utolján végigröpítem emlékezetemet az elzúgott hónapokon és az elszárgult eseményeken: megszédülök, mert évszázadokat éltünk át.

Januárban még a győzelem örült és vak reménye dagasztotta keblünket és üres zsebünket, júniusban megverté a verhetetlennek kürtölt német hadsereget, az istenített Hindenburgot, júliusban Vilmos császár még lelkes beszédben hirdette a Krupp-gyár munkásai előtt, hogy ő Isten kegyelméből ül a 70 millió germán nyakán – és október végén Tisza István, a nagy háborús miniszterelnök bevallja a képviselőházban, hogy a háborút elvesztettük! A halálharang megkondult a régi rendszer fölött, ettől fogva heteken át a rossz istenek alkonyata borult Európára, amelyet én „Istenek alkonyata” c. verseskötetemben olyan nagyszerűen megálmodtam. – Tiszát október 30-án agyonlövik forradalmár magyar katonák, október 31-re virradóra megszületik a régen várt Forradalom...”¹³

¹² Uo. 199.

¹³ Uo. 202-203.

1918 őszén szívvel-lélekkel Károlyiék mellé állt. Ujjongott az Oszák-Magyar Monarchia összeomlásán, és remélte, hogy hamarosan lekerül a magyar korona a Habsburgok fejről. Nagy reményeket táplált a forradalom és az új kormány iránt. De hamar rá jött, az antant erők és csatlósai az ország vesztét akarják. A mélységes csüggedés jajkiáltásaként tör föl belőle: „Magyarország elveszett! Nincsen Isten, aki megtartsa bennünket a szláv özönvíz árjában. A legnemesebb lelket is elfogja a reménytelenség: nincs egy barátunk, s mindenki ellenségünk!”¹⁴

Források:

Debreczeni Képes Kalendárium. XVI. évfolyam. Debreczen sz. kir. város könyvnyomdai vállalata.

Hegedűs Géza: A magyar irodalom arcképcsarnoka. Trezor Kiadó Budapest, 1992. 536-539.

Oláh Gábor: Laura fátyola. Új versek. Debreczen 1918. Csáthy Ferenc m. kir. Tudományegyetemi Könyvkereskedése.

Oláh Gábor: Naplók. Szerkesztette, a jegyzeteket és az utószót írta: Lakner Lajos. Kossuth Egyetemi Kiadó Debreczen, 2002.

¹⁴ Uo. 203.